

Bódi Zoltán

Magyarságkutató Intézet
Nyelvtervezési Kutatóközpont
Színház- és Filmművészeti Egyetem
Németh Antal Drámaelméleti Intézet

A közérthetőséget akadályozó jelenségek és hátterük a közigazgatási szaknyelv esetében

<https://doi.org/10.48040/PL.2024.2.2>

A közigazgatási szaknyelv sajátossága, hogy közvetítő szerepe van a jogszabályok által előírt módon működő közigazgatási hivatalok és a címzett ügyfelek között. Ezt a kommunikációs célt úgy tudja elérni, hogy a szakmai tartalmat a standardhoz legjobban közelítő nyelvhasználattal adja közre. A közigazgatási szaknyelv rétegzett, és elvileg léteznie kell egy olyan rétegnek is, amely eléri az előbb említett kommunikációs célt. A kutatási probléma abban áll, hogy a közérthetőség célját jellemzően nem éri el a közigazgatási kommunikáció. Kutatásomban egyrészt bemutatom, hogy ezen a területen milyen nyelvstratégiai tervek, intézkedések történtek a hazai és a nemzetközi szinten. Nemzetközileg az egyesült államokbeli és az egyesült királyságbeli Plain Language és az ennek nyomán az Európai Unióban megindult Clear Writing mozgalom az irányadó. Áttekintem, hogy az előzőek nyomán Európában hol, milyen általános nyelvpolitikai és konkrét nyelvstratégiai intézkedések születtek a közérthető közigazgatási kommunikáció előmozdítására. Másrészt egy közérthetőségi tréningorozat tapasztalatai alapján példákon keresztül bemutatom a közérthetőséget akadályozó nyelvhasználati jellemzőket és hátterüket a hazai gyakorlatban.

Kulcsszavak: közigazgatási szaknyelv, közérthetőség, nyelvstratégia, Clear Writing, Plain Language

Cél és kiindulási pontok

A tanulmányomban fel kívánom tární, mi akadályozza a közigazgatási kommunikáció közérthetőségét. Ehhez felhasználok a saját tréningtapasztalataimat, valamint kitérek a nemzetközi gyakorlatra is. Célom, hogy bemutassam, milyen követelményei vannak a közigazgatási kommunikáció közérthetőségének, ezekről mit gondolnak a közérthetőségi tréningen részt vevő hivatalnokok. További célom, hogy bemutassam a kutatásom alapjául szolgáló „Közérthetően a hivatalban” című tréninget, annak körülményeit, módszereit. Arra is szeretnék kitérni, hogy mindezek miként valósulnak meg a hivatali gyakorlatban. Megfigyelői munkamódszert választottam, amelyben a később bemutatandó tréning résztvevőinek a véleményéből emelem ki az általánosítható meglátásokat, valamint a tréning alapjául szolgáló hivatali iratmintákból emelek ki néhány példát.

Megállapításaimnak sajátos perspektívát ad, hogy a vizsgálatom középpontjában álló hivatalban zajló kommunikáció közérthetőségére vonatkozó megállapításaimat a tréningen részt vevő hivatalnokok megjegyzéseire alapoztam, és ezeket összevettem a közérthetőség nyelvi, kommunikációs szempontjaival. A tréner a résztvevők véleményét interaktív, egymásra reflektáló, akár vitát is generáló tréningszakaszban tárja fel. Majd a megállapításokat a tréner rendszerezi, szükség esetén kiegészíti, és a gyakorlati szakaszban a hivatal által kiindulópontként kiválasztott iratmintákon a tréningen részt vett hivatalnokok csoportos és egyéni munkában végeznek szövegátalakítási műveleteket. Ebben a tanulmányban a terjedelmi korlátok miatt nem nyílik lehetőségem minden részletre kiterjedő, az összes lebonyolított tréning tapasztalatait bemutató részletes, empirikus elemzésre, csak a legáltalánosabb jellemzőket emelem ki.

A közigazgatási szaknyelv közérthetősége elsősorban az írásbeliséggel kapcsolatban merül fel. Közérthető az az írott hivatalos szöveg, amelyről a jogilag képzetlen, együttműködő

és megfelelő szövegértési képességgel rendelkező ügyfél számára már első kézbevitel során kiderül a feladó, a tárgy, könnyen átlátható, hogy milyen szerkezeti elemei vannak a szövegnek, világos a tagolása, felépítése, és első olvasatra érthető a lényeg (Bódi, 2023).

A közigazgatási szaknyelv a jogi szaknyelvet használja, viszont nemcsak a jogászoknak, hanem a laikus ügyfeleknek is szól. A jogi-közigazgatási szaknyelv rétegzett (Kurtán, 2003). Kurtán Zsuzsa a jogi szaknyelv sajátosságait a szaknyelvet regiszterként jellemző felfogás alapján elemzi (Kurtán, 2020). A magas absztrakciós szintű szaktudományos réteg, a köznyelvhez jobban közelítő szakmai köznyelvi réteg mellett kell vagy kellene léteznie a köznyelvhez kapcsolódó, laikusokhoz szóló rétegnek is. Ez utóbbinak kell közérthetőnek lennie. Ugyanakkor a jogszabályoknak is a laikusok a címzettjei, tehát közérthetőnek kellene lenniük, viszont ezek jellemzően a magasabb absztrakciós szintű jogi szaknyelven íródnak. Az ellentmondást feloldhatja Zódi Zsolt észrevétele, miszerint a jogszabályok összefüggő, koherens szövegek, amelyek az egész rendszert tekintve nem redundánsak. Ebből következik, hogy közérthetőségüket gyakran az gátolja, hogy a belső utalások, az egyes jogszabályi szövegek értelmezéséhez ismerni kell a teljes jogszabályi környezetet is (Zódi, 2018).

A közigazgatási szaknyelvi szövegek közérthetővé tétele intralingvális fordítás (Dobos, 2013). Adorján Mária kontrasztív, interlingvális korpuszstilisztikai kutatásában is tesz hasznosítható megállapításokat a magyar közigazgatási szaknyelv közérthetőségére. Megállapítja, hogy az angol–magyar szaknyelvi fordítási folyamatban a legnagyobb fordítási nehézséget az angol és a magyar szaknyelv stílusbeli, pragmatikai különbségeinek érzékeltetése okozza (Adorján, 2020). A kontrasztív korpuszstilisztikai elemzés egyik konklúziója az, hogy a laikusoknak szóló magyar gazdasági-közigazgatási szövegek stílusa ragaszkodik a jogi szaknyelvhez, az emelkedett irodalmi stílushoz, és ez a megértést is akadályozza. Az angol hivatalos stílus viszont közérthető, egyszerű, közvetlen, és ez erősíti a laikusok és a hivatalos szervek, közreműködők közti bizalmat, erősíti a demokratikus viszonyokat (Adorján, 2020).

A laikus ügyfélnek is joga van megérteni, amit előírnak neki a hivatalok. Az érthetetlen, távolságtartó nyelvhasználat korlátozza a demokratikus joggyakorlást azáltal, hogy a laikus befogadót nyelvi szempontból is hátrányos helyzetbe hozza. Hasonló helyzetbe kerülhet, mint a stigmatizált kisebbségi beszélők egy domináns idegen nyelvi környezetben (Jánk–Rási, 2023). Ha egy hivatal nem a közérthetőséget tartja szem előtt, akkor hasonló jelenségek játszódhatnak le, mint a Jánk István által iskolai nyelvi diszkriminációnak nevezett folyamatban (Jánk, 2016). Iskolai kontextusban a nyelvi hátrányos helyzet és az ebből eredő diszkrimináció az iskola és a tanuló eltérő nyelvvaltozatából ered, illetve abból, hogy az iskola nem a tanuló nyelvvaltozatát követeli meg. Jánk elsősorban a nyelvjárási háttérű tanulókat érő nyelvi hátrányt vizsgálta, de a jelenség hasonlít arra, amikor a laikus ügyféltől olyan hivatali nyelvvaltozat ismeretét várják el, amely valójában távol áll tőle.

Ez a tanulmány a *Közérthetően a hivatalban* című közérthetőségi tréningorozat tapasztalatait foglalja össze. A Magyarságkutató Intézet Nyelvtervezési Kutatóközpontja 2019 szeptembere óta tartja a Nemzeti Adó- és Vámhivatal munkatársainak ezt a tréninget. Eddig körülbelül háromezer NAV-alkalmazott vett részt rajta. A hibrid lebonyolítású képzési programnak két szakasza van. Az első a NAV Moodle-felületén hozzáférhető interaktív, videóbejátszásokkal és feladatokkal ellátott digitális tananyagból áll, amely a feldolgozandó témát két nagy tematikus egységre bontja: (1) kommunikáció, hivatali nyelv és közérthetőség; (2) az adóhatósági szakterületek iratmintáinak közérthetőségi elemzése.

Kötelező a digitális tananyag megtekintése, a kiírt feladatok megoldása. A résztvevő csak ezután vehet részt a második, részvételi szakasz munkájában. Itt először a kiadott feladatok megbeszélésén keresztül tréning módszertannal, interaktív, közös dialógus és vita formájában feltárjuk a résztvevők észrevételeit a hivatali nyelv közérthetőségét akadályozó és az azt segítő tényezőkről. Majd a problémák összegzése után a hivatalban használatos iratmintákon végzünk egyszerű, majd komplex, sokszempontú szövegmódosító műveleteket a közérthetőség

javítására. A tréning hangsúlyos része a páros vagy egyéni munkában elvégzett feladatok közös megbeszélése, értékelése és a tapasztalatok összegyűjtése.

A digitális tananyag, a feladatok, az összefoglalók és prezentációk anyagát a tréning szakmai gazdája, a Magyarországi Kutató Intézet Nyelvtervezési Kutatóközpont munkacsoportja úgy állította össze, hogy áttanulmányozta, elemezte és összegezte a NAV által rendelkezésünkre bocsájtott iratmintákat és a hatóság szakterületei szerint csoportosította a közérthetőséget akadályozó szempontokat. Hazánk legnagyobb központi hivatala, a NAV iratmintáinak tanulmányozása alapján alapos képet alkothatunk a közigazgatási szaknyelv közérthetőségét elősegítő és az azt akadályozó tényezőkről.

A hivatal és az ügyfél kommunikációs kapcsolata

A közigazgatási szaknyelv közvetíti a hatóság és az ügyfél között. A hatósági döntések jogi és szakmai tartalmát úgy kell közvetíteni az ügyfélnek, hogy a jogi forrás és a hatósági irat státusza, tartalma azonos legyen (Ilja, 2016), továbbá a szakszerűségüket, pontosságukat megtartva a köznyelvhez lehető legközelebb álló nyelvváltozatban szóljanak a laikus ügyfélhez.

A hatóságok a jogi előírásoknak megfelelően kötelesek működni és kommunikálni¹. A jogszabályok és a jogi eljárások nyelvét viszont a laikus ügyfelek jellemzően nem értik (Zódi, 2018; Vinnai, 2017). Ez ellentmondás. A modern jog az élet egyre több területét szabályozza, aminek az a nyelvi következménye, hogy egyre több nem jogi kifejezést gyűjt magába a jogi szaknyelv. Zódi szerint a jogi szaknyelv ezeket a kifejezéseket sajátos jogi jelentéssel ruházza fel, és ez jelentősen megnehezíti, hogy a laikusok megértsék (Zódi, 2018).

A közigazgatási szervek jogszerű működésének követelménye és egyben biztosítéka is a hivatalokban működő belső jóváhagyási (kiadmányozási) rend, valamint a keletkezett iratok és döntések törvényességi felügyeleti rendszere. A közigazgatási szervek döntései ellen a jogszabályok rendelkezésének megfelelően jogorvoslattal is lehet élni. Erről a hivatalok tájékoztatják is az ügyfeleket. A hivatalok könnyebben tudják képviselni az érdekeiket az igazságszolgáltatási szakaszban, ha már eleve jogi szaknyelven írják az ügyfeleknek szóló iratokat. A hivatalos okiratok nyelvhasználata nem az ügyfél elvárásaihoz igazodik, hanem inkább a jogorvoslati és igazságszolgáltató szervekéhez, jogászokéhoz. Ez kommunikációs szakadékot okoz a hivatal és a laikus ügyfél között (Bódi, 2023).

A közigazgatási szervek a közérthető kommunikáció iránt nem feltétlenül tudnak vagy akarnak elköteleződni. Ha a laikus ügyfél nem érti a közigazgatási szaknyelvet, akkor közhelyes, sztereotip véleményt alkothat, például, hogy a hivatalok szándékosan kommunikálnak érthetetlenül az ügyfelekkel, mert így is hangsúlyozni szeretnék a dominanciájukat, és így is csökkenteni szeretnék az ügyfelek érdekérvényesítő képességét. Mellesleg a hivatal valóban fölérendelt szerepet tölt be, hisz az állam presztízse és a jog ismerete áll mögötte, az ügyfél pedig ehhez képest alárendelt pozícióban van. A „szolgáltató hivatal” jó kommunikációs arculat, ám ezt az alapvető hierarchiát nem képes teljesen feloldani. Másik gyakori közhely, hogy a hivatalok azért írnak le mindent bonyolult jogi szaknyelven, mert különben a jogászoknak nem maradna munkájuk. A sort lehetne még folytatni.

Némiképp tompítja a sztereotípiákat az, hogy a „Közérthetően a hivatalban” tréningünk tapasztalata alapján állíthatjuk, hogy a közigazgatási szaknyelv hivatali ügyfélszolgálatokon használatos szóbeli változata közérthető. Ebben a változatban ugyanis a hivatalnokok a szakszerűség megtartása mellett automatikusan áttérnek a közigazgatási szaknyelvnek a laikusok számára is közérthető változatára. A közérthetőséget segíti a szóbeliség interaktív jellege, pillanatnyisága, az ügyféllel zajló közvetlen dialógus, továbbá az ügyfélszolgálati hivatalnoknak az a célja, hogy az ügy meg legyen oldva. Ez olyan társadalmi kommunikációs

¹ 2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról. 1. és 2. § Forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2016-150-00-00> (letöltés időpontja: 2024. 09. 14.)

helyzet, amelyben a részt vevő felek együttműködésre és kölcsönös megértésre koncentrálnak. A „Közérthetően a hivatalban” című tréningünk tapasztalata alapján ugyanezt a célt írásban nem képes elérni a közigazgatás.

A közérthetőség szakirodalmi előzményei

A jogi, közigazgatási nyelv közérthetőségének akadályaival számos kutatás foglalkozik. Ezúttal a Miskolci Jogi Korpuszon végzett kutatások lényegesebb megállapításaira utalva kísérlem meg bemutatni a jogi, közigazgatási kommunikáció érthetőségének akadályait (Vinnai, 2017; Szabó–Vinnai 2018).

Vinnai Edina rámutat, hogy a közérthetőség kutatása és bizonyítása nehéz, mert ugyan vannak erre vonatkozó jogi előírások, amelyeket a büntetőjogi eljárások során igyekeznek is betartani, ám Vinnai kutatásai alapján erősen kétséges, hogy a laikusok valóban megértették-e az eljárás során a tájékoztatás, a magyarázat szövegét (Vinnai, 2017). Vinnai azt is megállapítja, hogy a jogi eljárásokban a köznyelv és a jogi szaknyelv között folyamatosan zajló intralingvális átfordítási műveletek csökkentik annak az esélyét, hogy a laikusok megértsék, hogy mi zajlik az eljárásokban (Vinnai, 2017). Bár Vinnai Edina hivatkozott kutatásai a büntetőeljárásokra vonatkoznak, megállapításai érvényesíthetők a közigazgatási kommunikációra is.

Zódi Zsolt tanulmányából kiderül, hogy a laikusok, az ügyfelek már a jogi, közigazgatási, hivatali kommunikációs helyzet miatt is nehezebben értik a hivatali nyelvet, hisz az ügyfél a hatósággal szemben egyenlőtlen, alárendelt kommunikációs szerepben van (Zódi, 2018). Zódi nemzetközi és hazai példák alapján a jogi nyelv közérthetőségének több akadályát nevezi meg, például a szóhasználat sajátosságait, a szakkifejezéseket, a túlzott precizitásra való törekvést, a terjengős, szószaporító fogalmazást, a bonyolult mondatszerkesztést, a sok közbeékelést, az indokolatlan nominalizációt. Továbbá azt is megállapítja a tanulmány, hogy a hosszas mondatszerkesztés csak akkor gátolja a megértést, ha az összetartozó részek el vannak választva egymástól. Ám míg a szakkifejezések használata szükségszerű, addig a mondatszerkesztésből és a stílusból eredő közérthetőségi akadályok elkerülhetők lehetnének. Ezeket a megállapításokat támasztja alá a Miskolci Jogi Korpusz elemzésével foglalkozó több tanulmány is (Balogh, 2018; Dobos, 2018; Kurtán, 2018a; Kurtán, 2018b; Sajgál, 2018; Vincze, 2018). Ugyanakkor Zódi szerint is nehezen lehet egyértelmű kritériumokat megfogalmazni a jogi, közigazgatási kommunikáció közérthetőségéről, mert az érthetőséget jelentősen befolyásolja a nyelvtani, grammatikai követelmények mellett a hatósági eljárások, az ügy ismerete, tehát a pragmatikai helyzet is (Zódi, 2018).

A „Közérthetően a hivatalban” című tréningorozatunk eredményeképpen valószínűsíthetjük, hogy a közérthetőséget leginkább az alábbi tényezők zavarják:

- áttekinthetetlen szerkezet és forma,
- felesleges és magyarázat nélküli terminológiahasználat,
- a laikus ügyféltől eltérő hivatali logikát követő szerkezet,
- az összetartozó részek szétválasztása a mondatszerkezetekben,
- a háttérben álló adattartalmakra, forrásokra, jogszabályokra való hivatkozás olyan módon, hogy az megakasztja a mondat, a szövegrész értelmezését,
- funkciótlan bőbeszédűség, bonyolult, közbeékelésekkel ellátott mondatszerkezetek,
- funkciótlan, logikátlan, személytelen mondatszerkesztés (Bódi, 2023).

A közigazgatási szaknyelv közérthetőségének akadályai a „Közérthetően a hivatalban” című tréning tapasztalatai tükrében

A nemzeti adó- és vámhatóságnál ugyan megfogalmazódott már a közérthetőség igénye, hisz évek óta van közérthetőségi irodájuk, működik a közérthetőségi programjuk, és ennek része a „Közérthetően a hivatalban” című tréningprogramunk, viszont a gyakorlatban csak részeredmények vannak. Az adóhatóság által a tréning előkészítésére biztosított iratminták áttanulmányozása alapján állíthatjuk, továbbá adózó állampolgárként is tapasztalhatjuk, hogy írásbeli kommunikáció során az adóhatóság a számára rutinszerű jogi szaknyelvet használja. A tréningek előkészítés során, az adóhatósági működés áttekintésekor, valamint a tréningeken a hivatalnokok megnyilatkozásaiból tapasztaltuk, hogy az eljárásokat ellenőrző, törvényességi felügyeletet ellátó, valamint a fellebbezést elbíráló adóhatósági szervek és más jogorvoslati szervek (bíróóságok) is ezt a nyelvváltozatot várják el, ebben járatosak.

A „Közérthetően a hivatalban” tréningprogramunkban általános véleményként rajzolódott ki az, hogy azokkal az ügyfelekkel nehéz megértetnie magát a hivatalnak, akik nem akarnak együttműködni a hivattal. Ez nyilvánvalóan elkerülhetetlen. A tréning résztvevőinek általános véleménye szerint az viszont javítható lenne, hogy az ügyfelek rendelkezzenek a szükséges jogi-közigazgatási alapképességgel. A résztvevő hivatalnokok véleménye szerint ugyanis különösen a magánszemélyekre jellemző, hogy a hivatali, közigazgatási működés megértéséhez szükséges legalapvetőbb jogi alapképességgel sem rendelkeznek.

A hivatali hagyományok szerint eleve bonyolult az okiratok szövegezése, és ezt tetézi, ha az ügyfelek szövegértési kompetenciája nem éri el a kívánatos szintet. A tréningen részt vevő hivatalnokok szerint a NAV ügyfélkörre gyakorlatilag az ország teljes lakosságára kiterjed, ezért gyakran fordul elő, hogy olyan ügyfeleknek küldenek hivatalos írott szöveget, akik nem rendelkeznek olyan szövegértési képességgel, amely szükséges lenne egy hivatali ügy leírásának értelmezéséhez.

A nemzeti adó- és vámhatóság és általában a nagyobb közigazgatási szervek a számos ügycsoport és a széles ügyfélkör miatt csak úgy tudnak érdemben működni, ha a hivatalnokok iratmintákból dolgoznak. Az iratmintákat a jogászok, a szakértők állítják össze, és az eljárást intéző hivatalnok csak a konkrét ügy aktuális adatait helyettesítheti be az iratmintába, a többi részt nem szerkesztheti. Az iratmintákat úgy állítják össze, hogy megfeleljenek a jogi előírásoknak. Tehát az iratminták elszakadnak az aktuális ügyfélől.

A közhivatalokban a hivatalos iratok kibocsájtási rendje során szükségszerűen érvényesül a belső hierarchia: okiratok csak vezetői jóváhagyással mehetnek ki. Ennek köszönhetően a felettesek érvényesíteni tudják a hivatali szaknyelvi hagyományokat. A „Közérthetően a hivatalban” című tréningek résztvevőinek általános véleménye, hogy a közérthetőség nem szempont a hivatali hagyományokban, hanem inkább a pontos jogszabályi megfelelésen van a hangsúly, és nem veszik figyelembe a címzett szempontjait.

A program egyik trénerként azt tapasztaltam, hogy az áttekinthető, a tartalomnak és az érthetőségnek megfelelő nyelvhasználathoz szükséges nyelvi, grammatikai, mondattani és szövegtani ismeretek erős hiánya is jellemző a tréningen részt vevő hivatalnokokra. Ezért maguk a hivatalnokok is csak esetlegesen tudják érvényre juttatni a közérthetőségi követelményeket. Azt is el kell ismerni, hogy a közérthető, egyszerű fogalmazást jelentősen akadályozza, ha egy ügy összetett, mert azt nehéz egyszerűen leírni és interpretálni. Különösen úgy, hogy a tréningen részt vevő hivatalnokok beszámolója szerint egyre csak szaporodnak a hivatalos szövegműfajok tartalmi elemeire vonatkozó előírások, amelyek növelik a szövegterjedelmet és a tartalmi összetettséget.

De Beaugrande és Dressler szövegszerzési ismervei is gyakran csorbulnak a hivatali szövegekben. A szerzőpáros klasszikus modellje szerint ahhoz, hogy egy konstrukció megfeleljen a szöveggel kapcsolatos elvárásoknak, az alábbi ismérveknek kell megfelelnie. A

szöveget alkotó mondatok grammatikailag és jelentésstanilag jól kapcsolódjanak, legyenek összefüggőek, ez a kohézió és a koherencia ismérve. A befogadó képes legyen azonosítani a szövegalkotó szándékát (szándékoltság), hajlandó és képes legyen a felhasználó befogadni (elfogadhatóság), az információartalma számára értelmezhető legyen (hírérték), a szöveg illeszkedjen a kommunikációs helyzethez (helyzetszerűség), és a befogadó értse, hogy az adott szöveg milyen más szövegekhez kapcsolódik (intertextualitás) (de Beaugrande–Dressler, 2000). A kohéziót biztosító tartalmi és logikai szerkezetek, az érthető mondat szerkesztés leginkább azért sérül, mert sok mondat nem követi a tartalomnak és kontextusnak megfelelő szerkezeti sorrendet, a kiemelt szórend, a mondatfókusz szerkesztése zavaros, az összetartozó szerkezeti elemek (különösen az alany–állítmány) gyakran túl messzire kerülnek a mondatban. Jól illusztrálja ezeket a következő példa, amelyet a „Közérthetően a hivatalban” című tréning iratmintagyűjteményéből idézek, és ez éppen egy olyan részlet, amely elég szöveghűen emeli át a jogszabályi szöveget:

„Az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény (a továbbiakban: Art.) 50. § (1) bekezdése alapján havonként, a tárgyhót követő hónap tizenkettedik napjáig elektronikus úton bevallást tesz az adó- és/vagy társadalombiztosítási kötelezettségeket eredményező, természetes személyeknek teljesített kifizetésekkel, juttatásokkal összefüggő valamennyi adóról - ide nem értve a kamatjövedelem adót -, járulékokról és/vagy a (2) bekezdésben meghatározott adatokról a munkáltató; a kifizető (ideértve az egyéni vállalkozónak nem minősülő természetes személy munkáltatót is); és a Tbj. 56/A. § (4) bekezdése szerinti kötelezett.”

Érthetőbb lenne a fenti szöveg, ha pontokba szedjük a felsorolásokat, és úgy alakítjuk át a szerkezeti sorrendet, hogy követhetőbb legyen: ki, mit, hogyan, meddig vall be, továbbá áttekinthetőbbé teszi a mondatot, ha a jogszabályi hivatkozás a szövegrészlet végére kerül.

*„A munkáltató; a kifizető (ideértve az egyéni vállalkozónak nem minősülő természetes személy munkáltatót is); és a Tbj. 56/A. § (4) bekezdése szerinti kötelezett bevallást tesz az alábbiakról:
- adó-, illetve társadalombiztosítási kötelezettségeket eredményező, természetes személyeknek teljesített kifizetésekkel, juttatásokkal összefüggő valamennyi adóról - ide nem értve a kamatjövedelem adót,
- a járulékokról, valamint a (2) bekezdésben meghatározott adatokról.
A bevallást havonként, a tárgyhót követő hónap tizenkettedik napjáig elektronikus úton kell megtenni. A rendelkezés alapja: az adózás rendjéről szóló 2017. évi CL. törvény (a továbbiakban: Art.) 50. § (1) bekezdése.”*

Az iratmintákban a koherenciát biztosító elemek gyakran nem szolgálják ki az olvasó elvárásait, nem a mindenkori ügyfél logikáját követi a szövegszerkezet, hanem inkább az ügy alapjául szolgáló jogszabályokét. A kötelező tartalmi és szerkezeti elemek nehezen azonosíthatók, nincsenek alcímek, a szerkezeti elemek sorrendje nem felel meg az ügyfelek elvárásainak. Például kifejezetten jellemző, hogy a fizetési kötelezettség határidejének meghatározása csak jogszabályismerettel értelmezhető. Jól illusztrálja ezt a „Közérthetően a hivatalban” című tréning iratminta-gyűjteményéből származó egyik végzés részlete:

„A kiszabott mulasztási bírság összegét e határozat véglegessé válásától számított 15 napon belül – a fizetésre kötelezett adószámára, adóazonosítójára való hivatkozással – kell megfizetni a Magyar Államkincstárnál vezetett 10032000--01076301 számú NAV Adóztatási tevékenységgel összefüggő bírság, mulasztási bírság és önellenőrzéssel kapcsolatos befizetések bevételi számlára 226 adónemkód feltüntetésével. A határozat véglegessé válásának napja – fellebbezés hiányában – a fellebbezés benyújtására nyitva álló határidő lejártát követő nap.”

Érthetőbb lenne a fenti szöveg az alábbi módon:

A kiszabott mulasztási bírság összegét e határozat véglegessé válásától számított 15 napon kell megfizetni. A határozat véglegessé válásának napja – fellebbezés hiányában – a fellebbezés benyújtására nyitva álló határidő lejártát követő nap. A mulasztási bírságot a Magyar Államkincstárnál vezetett 10032000--01076301 számú NAV Adóztatási tevékenységgel összefüggő bírság, mulasztási bírság és önellenőrzéssel

kapcsolatos befizetések bevételi számlára kell befizetni. A közlemény rovatban fel kell tüntetni a 226 adónumkódot, a fizetésre kötelezett adószámát vagy adóazonosítóját.

A hivatalos iratminták sajátossága, hogy beszerkesztik az iratba az egyes ügýtípusokra vonatkozó összes lehetséges részletet, ezért szinte mindig van az iratmintában a konkrét ügy szempontjából irreleváns részlet, és emiatt sokkal nehezebben találja meg az olvasó a lényegét.

A hivatali szövegek közérthetőségének hiányát a területre vonatkozó központi nyelvpolitika és nyelvstratégia hiánya is okozza. Amíg nincs olyan következetes nyelvpolitikai akarat, amely a közigazgatási intézmények kommunikációját a közérthetőség irányába terelné, addig nem is érvényesülhet hatékony nyelvstratégia sem, és a mindenkori ügyfél érdeke háttérbe szorul. Sem a laikus ügyfelek nem értik igazán a hivatalokat, sem a hivatalok az ügyfeleiket.

A hazai és nemzetközi gyakorlat áttekintése

A közérthető közigazgatási kommunikációra való törekvés nemzetközi jelenség, következésképpen érdemes követni a bevált nemzetközi tapasztalatokat. A hivatali nyelv közérthetőségének a hiánya miatt alkották meg az Egyesült Államokban a *Plain Language* és az Egyesült Királyságban a *Clear Writing* mozgalmat, majd később ezt követte az Európai Unió is. Az Amerikai Egyesült Államok szövetségi szinten szabályozza a hivatalos iratok közérthető fogalmazásának követelményét, és ennek van szervezeti háttere, írásos útmutatókat is kiadnak (Field, 2016).² Az Európai Unió pedig a Bizottság Fordítási Főigazgatóságán keresztül közöl ajánlásokat a közérthető hivatali nyelvhasználatra.³ Svédországban egyetemi szinten folyik a nyelvi konzultánsok képzése, akik jogi és nyelvészeti ismeretek birtokában képesek a szakmai és hivatalos szövegek közérthetővé formálására (Strandvik, 2016).

A hazai politikai, közigazgatási gyakorlat még nem jutott el a fent említett államok megoldásainak szintjére, de jelentős tudományos eredményeink vannak a jogi szaknyelv leírásában, a terminológiai kutatásokban, a Miskolci Jogi Korpusz megalkotásában és elemzésében. A helyi próbálkozások közül ki kell emelni a Magyar Nyelvstratégiai Intézet (MANYSI) és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) 2015–2018 rendvédelmi szóvivő szakirányú továbbképzését, amelyben közérthető kommunikációs képzési modul is volt, valamint született egy belső használatra rendelt tankönyv is a témáról (Antal–Bódi, 2016). Szintén a MANYSI–NKE együttműködésének eredménye volt az a közérthető kommunikációs tréning, amely a kormányhivatalok állami tisztviselőinek szóló felsőoktatási képzés keretében folyt ugyanebben az időszakban. A MANYSI, majd az utódszervezete, a Magyarorsággutató Intézet (MKI) Nyelvtervezési Kutatóközpontja és a NAV 2018. évi előkészítés után 2019 óta sikeresen működteti a fentebb már részletesen bemutatott „Közérthetően a hivatalban” című tréningjét, amely mintaként szolgálhat a teljes magyar közigazgatás számára.

Az MKI Nyelvtervezési Kutatóközpontja részt vett 2019-ben a Kúria „Kézikönyv a bírósági határozatok szerkesztéséhez polgári ügyekben” című szakmai anyagának (röviden: „Stíluskönyv”-nek) a kidolgozásában. Ennek az írásbeli útmutatónak a javaslatait a bíróknak be kell tartaniuk. A „Stíluskönyv” legnagyobb része konkrét nyelvi, nyelvhasználati útmutatót tartalmaz (Országos Bírósági Hivatal, 2019).

Az MKI Nyelvtervezési Kutatóközpontja dolgozik a magyar nyelvstratégián, amely részterületekre bontva tárgyalja az alapvető nyelvstratégiai területeket, így a jogi-közigazgatási

² Plain Language Action and Information Network (2011. May). Federal Plain Language Guidelines. <https://www.plainlanguage.gov/guidelines/>; letöltés időpontja: 2024. február 13.

³ European Commission, Directorate-General for Translation (2021). 24 Clear Writing tips. https://commission.europa.eu/system/files/2021-10/cw_tips_all-languages-booklet_web.pdf; letöltés időpontja: 2024. február 13.

kommunikáció közérthetőségéről is tartalmaz állapotleírást és intézkedési tervet (Bódi–Jánk–Katona, év nélkül).

Következtetések

1. A tréningprogram résztvevői az ügyfelekkel tapasztalható kommunikációs akadályok legfőbb okai között említették azt, hogy az állampolgárok jogi-közigazgatási műveltsége alacsony, és sokukban nem tapasztalható az adóhatósággal való együttműködés szándéka. Az nyilvánvaló, hogy aki nem akar együttműködni a hatósággal, azzal nehéz kommunikálni. Az viszont beszédes, hogy a hivatalnokok a kommunikációs zavarok felelősségét elsősorban az ügyfelekre helyezik át, és kevéssé ismerik fel, hogy a közérthetőségről a laikus ügyfél egészen mást képzel, mint egy szakképzett hivatalnok. A tréning során a közérthetőség iránti érzékenységet, az ügyfél fejével való gondolkodás fontosságát erősítjük.
2. A tréningen felszínre került egy általános probléma is, mely szerint az állampolgárok általános nyelvi, szövegértési képessége erősen megnehezíti a pontosságra, szakszerűsége, jogszerűsége törekvő hivatali nyelvi szövegek megértését. Ennek a helyzetnek a javítására vonatkozó stratégiai javaslatok viszont meghaladják ennek a tanulmánynak a kereteit.
3. Az is fontos eredmény, hogy a „Közérthetően a hivatalban” tréningen kiderült, hogy gyakran a hivatalnokok nyelvi ismeretei is hiányosak, különösen az áttekinthető mondatszerkesztés, a közlésszándéknak megfelelő mondatszörend, a nominális szerkesztés, a köznyelvi és szaknyelvi regiszter közötti váltás, valamint az áttekinthetőséget szolgáló szövegtagolás tekintetében. Ezeknek az ismereteknek a bővítése szintén olyan összetett stratégiai folyamat, amelynek a részletes kidolgozására ezúttal nincs lehetőségem, pusztán annyit jegyzek meg, hogy a közérthető fogalmazásnak sok esetben nincs jogi relevanciája, azaz például a követhető, jól érthető szórendet nem tiltja semmiféle jogszabály. A tréningen kiemelt hangsúlyt helyezünk ennek az összefüggésnek a felismertetésére.
4. A tréning megerősítette azt az általános elképzelést is, hogy a közigazgatási szervek közérthető kommunikációját akadályozzák a hivatalok belső (nyelvi) hagyományai. Továbbá az iratminták szükségszerű részletezései és a potenciális jogorvoslati fórumok nyelvi elvárásainak való megfelelés miatt a hivatalos szövegek gyakran célt tévesztenek, és nem az ügyfél nyelvén, hanem a jogász nyelvén szólalnak meg.
5. Általános eredménynek tekinthető, hogy a tréningek során kirajzolódott, hogy ugyan a meglévő jogi előírások megfogalmazzák a közérthető hivatali kommunikáció szükségességét, ám a gyakorlatban ez nehezen valósul meg, mert más előírások viszont a közérthetőség ellen szólnak. A tréningen részt vevő hivatalnokok véleménye szerint például a hatósági szövegek terjedelme egyre csak nő a kötelező tartalmi elemeket előíró jogi szempontok szaporodása miatt. Szükség lenne arra, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás folyamatába az eddiginél sokkal pontosabban és rendezettebben illesszék be a közérthetőség szempontjait.

A végső konklúzió az, hogy központi nyelvpolitikai akarat szükséges a teljes jogi és közigazgatási kommunikáció közérthetővé tételére – a kezdeményezések, a jogi rendelkezések és a stratégiai tervek ellenére ez eddig még nem teljesen valósult meg a gyakorlatban. Ehhez a teljes magyar hivatali kultúrát is módosítani kell, és központi alapelvvé kell nyilvánítani a közérthetőséget és ennek eléréséhez célzott tréningprogramokat és felsőoktatási képzéseket kell indítani. Ehhez jogi-közigazgatási, nyelvtudományi és felsőoktatási kutatási együttműködésre van szükség.

Hivatkozások

- Adorján, M. (2020): Kontrasztív stilisztika: lehetséges útirány a fordítóképzésben. In: Kovács T. – Adorján M. (szerk.) (2020): *Korpusznyelvészet és nyelvi közvetítés*. Károli Gáspár Egyetem – L'Harmattan Kiadó: Budapest
- Antal Zs. – Bódi Z. (szerk.) (2016): *Útmutató a rendőrségi közlemények célszerű és szabatos megfogalmazásához. Rendvédelmi kommunikáció I. Belső használatra*. Nemzeti Közszerkesztési Központ: Budapest
- Balogh D. (2018): Alanyi szerkezetek a magyar jogi nyelvben. In: Szabó M. – Vinnai E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc
- Bódi Z. (2023): A magyar hivatali nyelv és a nyelvi identitás kapcsolata. In: Bíró Cs. – Nagy D. (szerk.) (2023): *A Magyarországi Nyelvhasználat Intézet évkönyve 2022*. Magyarországi Nyelvhasználat Intézet: Budapest
DOI: <https://doi.org/10.53644/MKIE.2022.43>
- Bódi Z. – Jánk I. – Katona J. Á. (szerk.) (év nélkül): *Magyar nyelvstratégia*. Kézirat, megjelenés alatt. Magyarországi Nyelvhasználat Intézet, Nyelvtervezési Kutatóközpont: Budapest
- de Beaugrande, R.– Dressler, W. (2000): *Bevezetés a szövegnyelvészetbe*. Corvina: Budapest
- Dobos Cs. (2018): Állítmányi szerkezetek a magyar jogi nyelvben. In: Szabó M. – Vinnai E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc
- Ilja, M.-E. (2016): Köszöntő beszéd. In: Katona J. Á. – Maleczki J. (szerk.) (2016): *Jogalkotás érthetően – A pontos fogalmazás művészete. Clear Writing*. Magyar Nyelvstratégiai Intézet: Budapest
- Jánk I. – Rási Sz. (2023): Hungarian as a minority and majority language in different language policy contexts. *Current Issues in Language Planning*. DOI: 10.1080/14664208.2023.2256069
- Jánk I. (2016): Nem-e magyart tanítunk – Nyelvi alapú diszkrimináció az iskolában. In: Kozmács I. – Vančo I. (szerk.) (2016): *Sztenderd – nem sztenderd. Standard – nem standard. Variációk egy nyelv változataira. Válogatás a 18. Élőnyelvi Konferencia előadásaiból*. Antológia Kiadó: Lakitelek
- Országos Bírói Hivatal (2019): Kézikönyv a bírósági határozatok szerkesztéséhez polgári ügyekben. Belső használatra. Országos Bírói Hivatal: Budapest
- Kurtán Zs. (2003): *Szakmai nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó: Budapest
- Kurtán Zs. (2018a): Mellérendelés a magyar jogi nyelvben. In: Szabó M. – Vinnai E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc
- Kurtán, Zs. (2018b): Központosítás a magyar jogi nyelvben. In: Szabó, M. – Vinnai, E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc
- Kurtán Zs. (2020): A jogi-közigazgatási szaknyelv rétegzettsége és a közérthetőség. *Porta Lingua 2020*. Szaknyelvoktatás és -kutatás nemzetközi kontextusban. Cikkek, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról. SZOKOE: Budapest. 123–134.
- Sajgál M. (2018): Alárendelés a magyar jogi nyelvben. In: Szabó M. – Vinnai E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc
- Strandvik, I. (2016): Közérthető nyelvhasználat Svédországban. In: Katona J. Á. – Maleczki J. (szerk.) (2016): *Jogalkotás érthetően – A pontos fogalmazás művészete. Clear Writing*. Magyar Nyelvstratégiai Intézet: Budapest
- Szabó M. – Vinnai E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc
- Vincze V. (2018): A Miskolci Jogi Korpusz nyelvi jellemzői. In: Szabó M. – Vinnai E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc
- Vinnai E. (2017): *Jog és nyelv határán. A jogi nyelvhasználat nemzetközi és hazai kutatása*. Gondolat Kiadó: Budapest
- Zódi Zs. (2018): A jog érthetőségének határai. Meg tudják-e oldani a nyelvészek a jogi szövegek érthetlenségének problémáját? In: Szabó M. – Vinnai E. (szerk.) (2018): *A törvény szavai*. Bíbor Kiadó: Miskolc

Internetes hivatkozások

- European Commission, Directorate-General for Translation (2021): *24 Clear Writing tips*. https://commission.europa.eu/system/files/2021-10/cw_tips_all_languages_booklet_web.pdf ; letöltés időpontja: 2024. február 13.
- Field, Z. (2016): *How to write clearly*. European Commission, Directorate-General for Translation Publications Office: <https://data.europa.eu/doi/10.2782/022405> letöltés időpontja: 2024. február 13.
- Plain Language Action and Information Network (2011): *Federal Plain Language Guidelines*. <https://www.plainlanguage.gov/guidelines/> ; letöltés időpontja: 2024. február 13.